

Waldemar Rzońca

Problemy polskich przedsiębiorstw działających w Niemczech

Wyniki badań ankietowych

W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez Instytut Organizacji i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej wśród polskich podmiotów gospodarczych, prowadzących działalność na terenie Niemiec. Głównym celem badań było określenie rodzaju oraz skali trudności związanych z prowadzeniem takiej działalności a także określenie głównych korzyści wynikających z działania na rynku niemieckim.

Wybór uczestników badań

Badania przeprowadzono na przełomie lat 1994/95 i objęto nimi polskie firmy, będące członkami Stowarzyszenia Polskich Przedsiębiorstw Usługowych w RFN. Stowarzyszenie to powstało w marcu 1992 r. i było pierwszym stowarzyszeniem polskiego biznesu, zarejestrowanym na podstawie prawa obcego państwa. W 1994 roku skupiało ono 102 przedsiębiorstwa, reprezentujące łącznie około 80–90% polskiego potencjału wykonawczego, obecnego na rynku niemieckim. Wszyscy członkowie stowarzyszenia działali na terenie Niemiec na podstawie umów o dzieło, podpisanych z partnerami niemieckimi. Wybór takiej właśnie formy działania wynikał z faktu, iż zgodnie z niemieckim prawodawstwem, polskie podmioty gospodarcze mogły (i nadal mogą) zatrudniać polskich pracowników na terenie Niemiec wyłącznie w celu realizacji umów o dzieło. Warunki oraz limity zatrudnienia zostały określone w niemiecko-polskim porozumieniu rządowym ze stycznia 1990 r., znowelizowanym w latach następnych. Polskie podmioty gospodarcze działające w Niemczech mogą co prawda bez większych problemów zatrudniać pracowników niemieckich, lecz z możliwości tej – poza nielicznymi wyjątkami – praktycznie nie korzystają. Przesądzają o tym względy finansowe: pracownicy niemieccy są bowiem znacznie drożsi od polskich. Ich zatrudnienie na większą skalę spowodowałyby zdecydowany spadek konkurencyjności cenowej naszych przedsiębiorstw na rynku niemieckim.

Terytorialny oraz branżowy aspekt działania polskich przedsiębiorstw w Niemczech

W roku 1994, w którym przeprowadzono omawiane badania, polskie przedsiębiorstwa prowadziły swoją działalność przede

wszystkim w zachodniej części tego państwa (na terenie tzw. starych landów). Taka właśnie lokalizacja wynikała przede wszystkim z faktu, że znaczna część tych przedsiębiorstw rozpoczęła swoją działalność jeszcze przed zjednoczeniem Niemiec i w tym okresie nawiązała na tyle trwałe i atrakcyjne kontakty z firmami zachodniemieckimi, że w pierwszych latach po zjednoczeniu nie widziała potrzeby szukania nowych partnerów na terenie Niemiec wschodnich. Nie bez znaczenia dla obserwowanego zjawiska było także dosyć powszechne i uzasadnione przekonanie, iż pod wieloma względami, bardzo istotnymi z punktu widzenia możliwości działania zagranicznych firm na rynku niemieckim, landy wschodnie wciąż jeszcze nie dorównują landom zachodnim. Wymienia się tu między innymi braki w infrastrukturze (komunikacja, telekomunikacja), nie zawsze sprawnie funkcjonującą administrację, duże zniszczenie środowiska naturalnego oraz spekulacyjnie wysokie czynsze za wynajem pomieszczeń. Trzecim, bardzo ważnym powodem, dla którego polskie przedsiębiorstwa nie rozszerzyły w istotny sposób swojej działalności na wschodnie tereny Niemiec, był fakt wprowadzenia przez stronę niemiecką w r. 1993 klauzuli chroniącej wewnętrzny rynek pracy.

Wielkość zatrudnienia Polaków we wschodnich oraz zachodnich landach niemieckich w roku 1994 (styczeń – wrzesień) podano w tabeli 1.

Jak wynika z tabeli 1., udział polskich pracowników zatrudnionych w landach wschodnich w całkowitej liczbie Polaków pracujących w Niemczech w ramach umów o dzieło wynosił w omawianym okresie średnio 10,5% i wahał się od 9 do 11,8%.

Według danych uzyskanych z Krajowego Urzędu Pracy w Düsseldorfie, w maju 94 r. liczba Polaków zatrudnionych w poszczególnych landach niemieckich w ramach umów o dzieło kształtowała się następująco:

Tab. 1. Zatrudnienie Polaków w polskich przedsiębiorstwach działających na terenie Niemiec w okresie: styczeń–wrzesień 94 r. – aspekt terytorialny

Miesiąc Rok	I 94	II 94	III 94	IV 94	V 94	VI 94	VII 94	VIII 94	IX 94
Landy wschodnie	612 (10,5%)	719 (9%)	986 (10,5%)	1.030 (9,8%)	1.135 (9,2%)	1.590 (11,2%)	1.870 (11,8%)	2.040 (10,7%)	2.182 (11,4%)
Landy zachodnie	5.180	7.218	8.343	9.400	11.245	12.483	14.040	16.999	17.022
Razem	5.792	7.937	9.329	10.430	12.380	14.073	15.910	19.039	19.204

Źródło: Niemiecki Federalny Instytut Pracy.

1. Bayern	2.860
2. Nordrhein-Westfalen	2.762
3. Hessen	1.608
4. Baden-Württemberg	1.152
5. Berlin	847
6. Niedersachsen-Bremen	743
7. Rheinland-Pfalz-Saarland	664
8. Sachsen	658
9. Schleswig-Holstein	609
10. Sachsen-Anhalt	230
11. Brandenburg	191
12. Thüringen	28
13. Mecklenburg-Vorpommern	28

Jak wynika z przytoczonych danych, głównym terenem działania polskich firm w Niemczech były następujące landy: Bayern, Nordrhein-Westfalen, Hessen oraz Baden-Württemberg. W landach tych było łącznie zatrudnionych ponad 2/3 wszystkich Polaków realizujących w tym czasie umowy o dzieło w Niemczech.

Branżą, którą w 1994 r. najliczniej reprezentowały polskie przedsiębiorstwa działające w Niemczech, było budownictwo (około 62,6% ogółu zatrud-

nionych) oraz produkcja żelaza i stali (16%). Odpowiednie dane zamieszczono w tabeli 2.

Przebieg i wyniki przeprowadzonych badań

Formularze ankiety wysłano do każdego spośród 102 przedsiębiorstw – członków wspomnianego Stowarzyszenia Polskich Przedsiębiorstw Usługowych w RFN, adresując je imiennie do pracowników reprezentujących dane przedsiębiorstwo w stowarzyszeniu. Ogółem uzyskano 23 odpowiedzi, co stanowi około 22,5% badanej populacji.

Kwestionariusz ankiety składał się z trzech części. Pierwsza dotyczyła ogólnej charakterystyki działalności badanego przedsiębiorstwa w Niemczech, druga – zasadnicza – szczegółowej oceny tej działalności i trzecia – zamierzeń przedsiębiorstwa na najbliższe 2 lata.

Ogólna charakterystyka respondentów

Prawie 70% przedsiębiorstw, które wzięły udział w badaniach (wypełniły i odesłały ankietę), prowa-

Tab. 2. Liczba Polaków zatrudnionych w polskich firmach działających w Niemczech w okresie: styczeń–wrzesień 94 r. z podziałem na branże

Miesiąc i rok	Leśnictwo, rolnictwo, górnictwo, energetyka, tw. sztuczne chemia I	Produkcja żelaza i stali	Przemysł przetwórczy i pozostałe	Budownictwo	Prace izolacyjne	Prace restauracyjne	Razem
1/94	677	1.338	1.029	2.386	152	210	5.792
2/94	874	1.588	1.070	4.043	139	223	7.937
3/94	926	1.501	1.240	5.278	106	278	9.329
4/94	1.029	1.855	958	6.187	112	289	10.430
5/94	1.099	2.069	1.062	7.694	146	310	12.380
6/94	1.123	2.348	1.180	8.928	148	346	14.073
7/94	1.168	2.485	1.228	10.448	159	422	15.910
8/94	1.301	2.724	1.301	13.073	194	446	19.039
9/94	1.368	2.420	1.358	13.368	219	471	19.204
Średnio:	1063	2.036	1.158	7.934	153	311	12.677

Źródło: Niemiecki Federalny Instytut Pracy.

dziło w Niemczech więcej niż jeden rodzaj działalności. Główną działalnością było budownictwo – 86% ankietowanych oraz prace izolacyjne – 27%. Ponad połowa ankietowanych (55%) rozpoczęła swoją działalność na rynku niemieckim jeszcze przed rokiem 1990, za pośrednictwem ówczesnych central handlu zagranicznego. Jako najwcześniejszą datę rozpoczęcia działalności na tamtejszym rynku podano rok 1970. W chwili prowadzenia badań polskie przedsiębiorstwa działały w Niemczech przede wszystkim jako samodzielne oddziały (Zwigniederlassung) – 40% respondentów, biura techniczne (Technisches Buero) – 22% oraz jako zakłady (Betriebsstaette) – 14% przedsiębiorstw. O wyborze konkretnej miejscowości na siedzibę polskiego przedsiębiorstwa w Niemczech przesądził – zdaniem ankietowanych – przede wszystkim fakt, że znajdowała się ona na terenie działania partnera niemieckiego, bądź na terenie realizacji przyszłych umów o dzieło. Opinię taką wyraziło 64% ankietowanych. Wśród dalszych kryteriów lokalizacji znalazły się: mała odległość od siedziby partnera niemieckiego (27%) oraz mała odległość od granicy polskiej (14%).

W latach 1991–1994 przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach (tj. te, które przysłały wypełnioną ankietę) zatrudniały łącznie około 16% wszystkich Polaków realizujących umowy o dzieło w Niemczech.

Ogólna ocena działalności polskich przedsiębiorstw w Niemczech

W skali sześciopunktowej od zera do sześciu (zero oznacza rozczarowanie, natomiast sześć – efekty nadzwyczajne) badane przedsiębiorstwa oceniły wyniki swojej dotychczasowej działalności w Niemczech (w porównaniu z oczekiwaniami) na 3,56. Najwięcej przyznano „trójek” – 48% oraz „czwórek” – 35%. Do ocen, które nie pojawiły się ani raz należą: 0, 1 oraz 6 (tabela 3).

Do głównych korzyści, osiągniętych dzięki realizacji umów o dzieło w Niemczech, badane przedsiębiorstwa zaliczyły: ● wymierne korzyści finansowe, ● poznanie nowych technologii i nowych metod organizacji pracy oraz ● nawiązanie trwałych kontaktów gospodarczych z partnerami niemieckimi.

Główne trudności związane z prowadzeniem działalności gospodarczej w Niemczech

Podstawą prowadzenia działalności gospodarczej w Niemczech przez wszystkie badane przedsiębiorstwa były umowy o dzieło, podpisane z partnerami niemieckimi. W procesie realizacji każdej takiej umowy można wyróżnić następujące etapy:

- uzgodnienie warunków kontraktu z partnerem niemieckim,
- przyznanie kontyngentu przez władze polskie,
- uzyskanie zezwoleń na realizację kontraktu ze strony władz niemieckich,
- faktyczna realizacja umowy o dzieło.

W przeprowadzonych badaniach poproszono każdego z respondentów o określenie stopnia trudności występujących na każdym z wyżej wymienionych etapów oraz o sprecyzowanie rodzaju tych trudności. Nieco szczegółowiej potraktowano etap czwarty (faktyczna realizacja umowy o dzieło), wyróżniając w nim dwie grupy problemów: problemy wynikające ze współpracy polskiego podmiotu gospodarczego z partnerem niemieckim oraz problemy powstające na styku: polskie przedsiębiorstwo–niemieckie urzędy i instytucje.

Do głównych trudności na etapie uzgadniania warunków kontraktu z partnerem niemieckim polskie przedsiębiorstwa zaliczyły: zaniżanie wartości kontraktu (opinię taką wyraziło około 74% przedsiębiorstw, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie) oraz nierealne terminy realizacji kontraktu (42% przedsiębiorstw). Ogólny poziom tych trudności w skali sześciopunktowej oceniono na 2,52 (tabela 4).

Kolejnym etapem na drodze realizacji umowy o dzieło w Niemczech jest przyznanie kontyngentu przez władze polskie. W wyniku przeprowadzonych badań okazało się, że uciążliwość tego etapu była spowodowana przede wszystkim nadmiernym biurokratyzmem i formalizmem (potwierdziło to 73% respondentów spośród tych, którzy wypowiedzieli się na ten temat), długim czasem rozpatrywania wniosków (64%) oraz niejasno sprecyzowanymi wymaganiami (32%). Sporadycznie wymieniano także takie przyczyny, jak: „głupota i brak wyobraźni”, czy też „bałagan” panujący w polskim ministerstwie zajmującym się przydziałem kontyngentów. W ska-

Tab. 3. Ogólna ocena efektów działania polskich przedsiębiorstw na rynku niemieckim w konfrontacji z oczekiwaniami

Skala ocen	0 = rozczarowanie	1	2	3	4	5	6 = efekty nadzwyczajne	Średnia
L. przeds.	0	0	1	11	8	3	0	3,56

Tab. 4. Ocena trudności na etapie uzgadniania warunków kontraktu z partnerem niemieckim

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	0	5	5	9	4	0	0	2,52

Tab. 5. Trudności na etapie starań o kontyngent u władz polskich

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	0	2	2	4	4	9	0	3,76

Uwaga: dwa przedsiębiorstwa nie wypowiedziały się na ten temat.

Tab. 6. Trudności na etapie uzyskania zezwoleń władz niemieckich na realizację kontraktu

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	0	1	4	6	4	5	2	3,40

Uwaga: jedno przedsiębiorstwo nie udzieliło odpowiedzi.

Tab. 7. Ogólna ocena trudności na etapie realizacji umowy o dzieło

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	1	1	7	10	1	3	0	2,78

Tab. 8. Trudności na etapie realizacji umowy o dzieło, wynikające ze współpracy z partnerem niemieckim

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	0	5	6	7	4	1	0	2,57

Tab. 9. Trudności na etapie realizacji umowy o dzieło, wynikające z działań urzędów i instytucji niemieckich

Skala ocen	0 = brak trudności	1	2	3	4	5	6 = b. duże trudności	Średnia
L. przeds.	2	3	5	4	6	2	0	2,68

Uwaga! Brak odpowiedzi jednego przedsiębiorstwa.

li sześciopunktowej, poziom trudności na etapie starania się o kontyngent u władz polskich oceniony został na 3,76 (tabela 5).

Do głównych trudności na etapie uzyskiwania zezwoleń władz niemieckich na realizację kontraktu, badane przedsiębiorstwa zaliczyły: długi czas rozpatrywania wniosków (87% tych respondentów, którzy ustosunkowali się do omawianego problemu) oraz nadmierny biurokracyzm i formalizm (74%). W skali sześciopunktowej średnia ocena poziomu wszystkich trudności na tym etapie wyniosła 3,40 (tabela 6). Jak wynika z przytoczonych liczb (tabela 3 oraz 4), władze polskie stwarzały polskim podmiotom gospodarczym podejmującym działalność na terenie Niemiec większe trudności niż władze niemieckie (różnica wyniosła około 10%).

Kolejnym etapem działalności polskiego przedsiębiorstwa w Niemczech, po uzyskaniu wszystkich niezbędnych zezwoleń, jest etap właściwej realizacji umowy o dzieło. W skali sześciopunktowej badane przedsiębiorstwa oceniły poziom trudności występujących na tym etapie na 2,78 (tabela 7). Przeważającymi ocenami były 3 oraz 2. Jedno z przedsiębiorstw nie napotkało na tym etapie żadnych trudności!

W celu przeprowadzenia głębszej analizy problemów występujących na etapie realizacji umowy o dzieło, podzielono je na dwie grupy: problemy wynikające z faktu współpracy z partnerem niemieckim oraz problemy powodowane działaniami urzędów i instytucji niemieckich (policja przemysłowa, izba rzemieślnicza i inne). Dla badanych przedsiębiorstw nieznacznie bardziej uciążliwe okazały się urzędy i instytucje niemieckie: w skali sześciopunk-

towej poziom trudności wynikający z ich działań oceniono średnio na 2,68, podczas gdy trudnościom wynikającym z faktu współpracy z partnerem niemieckim przypisano średnią ocenę 2,57 (wyniki badań podano w tabelach 8 oraz 9).

Do głównych trudności wynikających ze współpracy z partnerem niemieckim badane przedsiębiorstwa zaliczyły: wprowadzanie zmian w planach budów w trakcie ich realizacji (71% tych przedsiębiorstw, które ustosunkowały się do omawianego problemu) oraz nieterminowe regulowanie należności (67%). Inne trudności wymieniano jedynie sporadycznie.

Urzędy oraz instytucje niemieckie stwarzały polskim podmiotom gospodarczym problemy w czasie realizacji umów o dzieło głównie z powodu zbyt formalistycznego podejścia (tak ocenia 45% przedsiębiorstw, które wypowiedziały się w tej sprawie) oraz z powodu ciągłych kontroli, co znacznie utrudniało lub wręcz uniemożliwiało normalną pracę (36%).

Analizując wyniki tej części badań ankietowych, które dotyczyły zamierzeń polskich przedsiębiorstw w zakresie działań na rynku niemieckim w okresie najbliższych dwóch lat (lata 1995–1996), należy stwierdzić, że żadne przedsiębiorstwo nie zamierzało się z tego rynku wycofać, ani też nie zamierzało ograniczyć swej działalności. Wręcz przeciwnie – pomimo znacznych utrudnień wprowadzonych przez władze niemieckie w roku 1993 oraz pomimo kryzysowego – dla umów o dzieło – roku 1994, większość ankietowanych deklarowała chęć rozszerzenia swojej działalności w Niemczech.

Waldemar Rzońca

Autor – dr inż. jest pracownikiem naukowym Instytutu Organizacji i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej.